

Östbuletinen

Nr. 3, 2010, årgång 14

Specialnummer om världskongressen

Innehåll

Slutrapport om världskongressen <i>Tova Höjdestrand</i>	3
Drömmen om ICCEES i Sverige <i>Torgny Hinnemo</i>	8
Ett ständigt föränderligt konstverk <i>Disa Håstad</i>	9
Vad hade hänt? <i>Krister Eduards</i>	11
Att vara volontär <i>Martin Hallqvist</i>	12
Politiker och forskare <i>Gunnar Lassinantti</i>	13
Tankar om ICCEES framtid <i>Torgny Hinnemo</i>	14

*Sällskapet för studier av Ryssland,
Central- och Östeuropa samt Centralasien*

Slutrapport om världskongressen

*Tova Höjdestrand, fil.dir,
generalsekreterare*

26–31 juli 2010 ägde ICCEES VIII World Congress rum i Stockholm City Conference Centres lokaler i Folkets Hus och Norra Latin. Kongressen, med undertiteln ”Eurasia – Prospects for Wider Cooperation”, samlade 1247 deltagare (medföljande och volontärer oräknade) i 303 genomförda panelsessioner och fem plenarsessioner från över femton akademiska discipliner inom samhällsvetenskap och humaniora med inriktning på de post-socialistiska samhällena i Europa och f.d. Sovjetunionen. Den utföll ytterst positivt med tanke på deltagarantal, hur organisationen flutit, den generella akademiska nivån samt, inte minst, besökarnas uppenbara entusiasm och uppskattning. Kongressens primära syfte har varit att som främsta uppgift utgöra ett forum för kommunikation, möten och samarbete mellan forskare, och detta mål kan gott sägas vara uppnått.

Bakgrund och förberedelser

Sedan 1974 har vart femte år en kongress i ”East European Studies” arrangerats av en av de 20 nationella medlemsorganisationerna inom det internationella paraplyorganet ICCEES (International Council for Central and East European Studies). Dessa kongresser är världsledande och har som huvudsyfte att utgöra en stabil plattform för ett kontinuerligt akademiskt samtal mellan annars relativt isolerade parter, och därmed stimulera till öppen dialog och ökad internationell samverkan.

Årets arrangör var det svenska Sällskapet, vilken för denna kongress valde temat

”Eurasia – Prospects for Wider Cooperation”. Temat var tänkt att attrahera en rad epistemologiskt skilda problemställningar: praktiskt samarbete med framför allt de icke-europeiska delarna av det forna SSSR; definitionen av denna enorma landmassa; själva begreppet Eurasien och hur det exploateras politiskt; osv. Då år 2010 ett kvarts sekel har förflutit sedan Michail Gorbatjov valdes till generalsekreterare av SUKP erbjöd man dessutom ett tillbakablickande perspektiv genom att bjuda in till diskussion om betydelsen av perestrojka och glasnost.

Dessa och andra förberedelser inleddes som nämnt i ansökan redan före den förra kongressen i Berlin år 2005, då Sällskapet beviljades att organisera den åttonde kongressen år 2010. Ett kongressekretariat tillsattes bestående av Irina Sandomirskaja, Sällskapets ordförande, Disa Håstad och Petter Stålenheim, kongresskoordinatorer, samt Rolf Eidem, huvudansvarig för ekonomi och fund-raising tillsammans med Tiina Reiman. (Sekretariatet utökades under följande år med Tova Höjdestrand, anställd kongressekreterare, samt Maria Lövstrand och Henry Wathen.)

År 2007 hölls en förberedande konferens med avsikten att mobilisera svenska ”östforskare” inför kongressen. Alla fick möjligheten att rapportera om sina egna forskningsprojekt och en dag ägnades också åt ett internationellt symposium om Sven Hedins forskningsresor i Eurasien. Konferensen genomfördes med stöd av RJ, VR, SITE, Länsstyrelsen i Stockholms län, CBEES samt Östersjöstiftelsen.

I januari 2008 anlätade Sällskapet kongressföretaget MCI Scandinavia AB (fd. StoCon) samt sökte och erhöll anslag för en tjänst som kongressekreterare från Östersjöstiftelsen. Samma år byggde man också upp en hemsida, formulerade ett Call

for Proposals, satte samman en internationell akademisk kommitté med ansvar för programmets vetenskapliga kvalitet (se bilaga), och hade också ett par möten med ICCEES-representanter i Stockholm sommaren 2008. Tova Højdestrand fick tjänsten som kongressekreterare i juni 2008 och påbörjade densamma i november 2008 (halvtid t.o.m. 2009 och under 2010 på heltid). I slutet på 2007 sökte man också ett ekonomiskt bidrag från Utrikesdepartementet och fick i början av år 2008 750 000 kr som utbetalades via Svenska Institutet.

Under hösten 2008 publicerades Call for Proposals på kongressens hemsida, på samtliga relevanta och av organisatörerna kända akademiska e-postlistor, i ICCEES newsletter och genom ICCEES medlemsorganisationer, och dessutom genom e-mails till större och betydande akademiska institutioner. Deadline var 28 februari 2009, ehuru bidrag även har accepterats senare om de befunnits vara av god kvalitet. I maj 2009 hade ca 1600 personer anmält 290 hela paneler samt 360 individuella papers (de senare sätts samman till paneler av organisatören). Ett möte hölls 8-9 maj i Stockholm med ICCEES internationella akademiska kommitté där bidragen granskades och godkändes (eller inte). Man fastställde också ett antal önskade plenarsessioner på skilda teman (geopolitik; ekonomisk kris; stalinismen i historieskrivningen; hur ”segrarna” ser på kommunismens fall; ostasiatiska perspektiv på ”östforskning”; film som propaganda, mm). Hemsidan omarbetades avsevärt för att möjliggöra elektronisk registrering till kongressen och inlämnande av abstracts, vilket påbörjades efter sommaren. Under hösten sattes det preliminära programmet ihop och publicerades 1 november. Tänkt deltagare i plenarsessioner kontaktades.

Under våren 2009 söktes och erhöles bidrag från Vetenskapsrådet (150 000), Riksbankens jubileumsfond (400 000), Oriflame (100 000) samt Centre for Baltic

and East European Studies, Södertörns högskola (300 000). Stockholm stad bjöd också in kongressens deltagare till en mottagning i Stadshuset under kongressen, och Stockholm Visitors Board gav också kongressen en förlustgaranti på 200 000 kr. MCI tog under sommaren över kongressens ekonomi och den ekonomiska risken, då enligt avtal Sällskapet före 30 juni lyckats samla ihop två miljoner kronor. MCI har ansvarat för t.ex. registreringar, abstracts-hantering, hotellbokningar, utställningar från förlag och företag, kontakterna med Stockholm City Conference Centre, mm.

Under första halvan av 2010 har arbetet huvudsakligen handlat om finansiering och programläggning. Kontakterna med huvudtalaren Michail Gorbatjov intensifierades och man lyckades också hitta särskilda privata finansiärer för hans besök. Mer pengar beviljades från Riksbankens jubileumsfond (250 000) och därtill erhöles bidrag från Vitterhetsakademien (100 000), Humanistiska fakulteten på Stockholms universitet (100 000), Södertörns högskola (75 000), Länsstyrelsen (75 000), Stockholm Institute of Transition Economics (SITE, 50 000) samt SSE Russia, Handelshögskolan (50 000). Pengar till resebidrag för mindre bemedlare forskare från Östeuropa och Centralasien söktes och erhöles från Sida (500 000), Svenska Institutet (230 000) samt Folke Bernadotte-akademien (150 000). Den ryska fonden Mikhail Prokhorov Foundation gick med på att finansiera ett planerat kulturprogram (ca 100 000). Sponsring erhöles även från Nordea (50 000), East Capital (80 000),

Under våren utarbetades ett kulturprogram inbegripande bl.a. en plenarföreläsning om film som propaganda och ett antal visningar av tidigare aldrig visad sovjetisk dokumentärfilm på temat Eurasien. Tidigare vidtalade plenartalare påmindes, plenarsessionerna fastställdes slutgiltigt, och arbetet med panelprogrammet fortsatte. Det senare handlade dels om att hitta

moderatorer för det sextioal paneler med individuella papers som vi själva satt ihop, dels om pågående ändringar och avhopp. Deltagare som anmält sig ett år tidigare vet först några månader före kongressen om de har tid och (framför allt) finansiering, vilket skapar en viss turbulens. Särskilt gäller detta forskare från det forna östblocket, där de få existerande forskningsfinansierarna tenderar att ge väldigt sena besked – i bästa fall ett par månader före kongressen, och i värre fall bara dagarna före. (Man kan därför fråga sig varför kongressen hade så tidig deadline, vilket kan bara förklaras med något slags otidsenlig och ytterst opraktisk tradition som förhoppningsvis kommer att överges nästa gång.) Erfarenheten från tidigare ICCEES-kongresser är ett bortfall på 20-30 % från anmälan till betald registrering, vilket verkar bra med tanke på att vårt endast var 12 %. (1600 anmälningar hade inkommit i maj 2009 och 1247 personer var slutligen registrerade på kongressen. Många av de slutgiltiga besökarna anmälde sig dock inte så tidigt som 28 juli 2009, varför fler än 12 % av ursprungsanmälningarna bör ha utgått.)

Det preliminära programmet på hemsidan uppdaterades därför minst en gång i månaden under våren, och skickades till tryck tillsammans med abstracts-boken i början på juni. Ändringar kom in även efter detta, framför allt beskedet en vecka före kongressen om att Michail Gorbatsjov av hälsoskäl inte kunde resa någonstans. En andra keynote-föreläsning (som länge funnit som en ”plan B”) arrangerades dock med Archie Brown, känd historiker som just gett ut en bok om perestrojkan. Däremot kunde vi inte räkna ett par plenarsessioner (Geopolitik, Stalinismens historiskrivning) där ett par tunga nyckelpersoner utgick endast dagarna före kongressen av hälso- och familjeskäl.

Dagarna före kongressen lades därför en ”sista-minuten-version” av programmet ut, med tydligt angivna ändringar. Under själva kongressen uppdaterades även detta

program dag för dag både på hemsidan och på en anslagstavla. På det hela taget fungerade detta bra och vi hade bara en incident där åhörarna kommer till rummet utan att hitta panelen (detta då paneldeltagarna i fråga bestämt sig för att hoppa av samma morgon, utan att kontakta administrationen). Just denna framförhållning uppskattades mycket – med en deltagares ord är organisation bäst när den inte märks.

På grund av svårigheterna för östeuropeiska, ryska och centralasiatiska forskare att hitta finansiering, har kongressen i likhet med sina företrädare samlat särskilda medel till resebidrag. Relevanta forskare kunde fram till 31 januari ansöka om detta när de registrerade sig. Detta har inneburit väldigt mycket arbete under våren 2010; dels att hitta medel, dels att administrera dem. Slutligen kunde 144 forskare finansieras med resa, logi och konferensavgift, och därtill beviljades 50 doktorander avgiftsbefrielse. (Dessa medel kom från ICCEES, Sida, Svenska Institutet och Folke Bernadotte Academy.)

Under senhösten och våren har också 70 volontärer anlåtats genom Sällskapets kontaktorgan, upprop till universitetsinstitutioner, personliga kontakter, volontärbyråer, mm. Dessa bjöds in till ett möte på Norra Latin i juni och har sedan fått löpande information per e-post. Under kongressen har de packat väskor, hjälpt till med registrering, kontrollerat namnbrickor samt hjälpt deltagarna till rätta, och vi är skyldiga dem ett enormt tack för deras entusiastiska och noggranna arbete.

Invigningsceremonin i Folkets Hus inleddes med ett välkomnande från kongresskoordinatörerna Disa Håstad och Petter Stålenheim samt ett hälsningsanförande från Sällskapets ordförande Irina Sandomirskaja (som pga. sjukdom inte kunde närvara) uppläst av kongressens generalsekreterare Tova Höjdestrand.

Detta följdes av ett personligt brev från Gorbatjov till kongressen, uppläst av Pavel Palazjtjenko, Gorbatjovs mångårige tolk och rådgivare vid Gorbatjovfonden. Därpå följde Archie Browns föreläsning "Gorbachev and Perestroika: A Twenty-fifth Anniversary Perspective" och en plenardiskussion med densamme, Jack Matlock (USA-ambassadör i Sovjetunionen 1987-91) och Pavel Palazjtjenko. Efteråt hölls en mottagning med vin och tilltugg till musik av Rolf Eidems band Örjans Jazz'n Joy.

Programmets akademiska kvalitet slog oss organisatörer som väldigt hög redan för ett år sedan, och trots alla ändringar så har den bevarats. Detta har också bekräftats av entusiastiska kongressdeltagare såväl som

av ICCEES exekutiva och internationella kommittéer (se nedan för publikationsplaner). Plenarsessionerna var generellt välbesökta, i synnerhet "Russia's Domestic Development and Prospects for Wider Euro-Asian Cooperation" med Ronald Suny (som i sista stund ersatte Archie Brown), Philip Hanson, Mark Urnov, Anatol Lieven samt Lev Gudkov som deltagare. Publikrekord slog också det ryska förlaget Rosspens panel om stalinismen med bl.a. Arsenij Roginskij från organisationen Memorial. Mycket välbesökt var även Naum Kleimans föreläsning om film och propaganda samt den serie sovjetisk dokumentärfilm som ingick i samma kulturprogram. Även de vanliga panelsessionerna var generellt ovanligt välbesökta i jämförelse med tidigare ICCEES-kongresser, med mycket diskussion och många frågor.

Kongressen hade 1247 registrerade deltagare från 57 länder, varav de mest representerade var Sverige (224), Ryssland (169), USA (134), Tyskland (114), Storbritannien (106), Finland (91), Japan (61). 303 panelsessioner genomfördes, 5 plenarsessioner (namn om de inte räknats upp innan) och dessutom ett uppskattat kulturprogram. Antalet representerade akademiska discipliner var minst 15, med en ungefärlig fördelning på 25 % från statsvetenskap, 20 % historia, 11 % Cultural Studies, 9 % ekonomi, 7% sociologi och övriga ämnen mindre än 5%.

Syfte och förväntat resultat

Kongressens huvudsyfte var som sagt att befrämja öppen dialog och ökad internationell samverkan genom att som ett led av flera utgöra en återkommande mötesplats, och att därmed bidra till upprätthållandet och utvecklingen av ett kontinuerligt akademiskt samtal mellan parter som både historiskt och i nutid separerats av en rad politiska, ekonomiska och sociala faktorer. Kongresser av detta slag är oerhört viktiga som forum för kommunikation, möten och samarbete mellan forskare som ofta har svårt att tillägna sig varandras forsknings-

resultat pga. bristande språkkunskaper, otillräckliga distributionskanaler, osv. De möjliggör också möten mellan universitetsämnen med olika teoretiska agendor. Detta syfte uppnås egentligen endast genom att kongressen faktiskt genomförs med ett högt antal nöjda deltagare och, framför allt, en hög akademisk kvalitet, vilket både vi själva och alla andra involverade anser att vi haft. Dessutom är Norra Latin i sig optimalt organiserat för spontan kommunikation, och schemat hade medvetet lagts för att ge tid för samtal och umgänge.

Temat för denna kongress, "Eurasia – Prospects for Wider Cooperation" var tänkt att intressera ett brett spektrum akademiska discipliner genom att bjuda in till både samtal om själva begreppet "Eurasien" och hur det används politiskt, och till diskussioner om mer konkreta möjligheter till samarbete inom detta enorma område. Detta innebar ett särskilt fokus på de icke-europeiska delarna av det före detta SSSR där den politiska, ekonomiska och sociala situationen är mest instabil och oförutsägbar. Tanken var att uppmärksamma hur dessa områden ingår i sammanhang med andra postsovjjetiska samhällen och stater, och även med sina icke-europeiska grannländer i öst. Perspektivet skulle också kunna vara intressant särskilt för forskare från Asien (främst Japan, Korea, Kina) eftersom de ofta arbetar med frågor relaterade till de östra och centralasiatiska delarna av det forna SSSR. På detta vis luckras också gamla akademiska indelningar i "öst" och "väst" upp – ny östasiatisk forskning har ingen självklar position i denna dikotomi och kan därför tänkas ha något slags tredje perspektiv.

Som nämnts i ansökan finns en ökande tendens inom forskningsvärlden att försöka komplettera dikotomin "öst-väst" med mer nyanserade analytiska verktyg. Call for Proposals betonade också vikten av att uppmärksamma kulturella förändringsprocesser, kommunikation och kulturell praktik, för att ge en fördjupning åt och kontextualisera de frågor om säkerhets-

och utrikespolitik som generellt brukar dominera på ICCEES' kongresser.

Vi finner att samtliga dessa delmål har nåtts. Vi har, den ekonomiska krisen till trots, haft relativt många deltagare från Centralasien, vilket vi är stolta över. Kina, Korea och, framför allt, Japan var rikt representerade detta år (vilket också kan bero på att nästa ICCEES-kongress kommer att äga rum i Tokyo). Vi tycker också att programmet visar en god balans mellan "kvantitativa" eller "hårda" ämnen och "kvalitativa"/"mjuka", och att frågor om kulturell praktik verkligen lyfts fram.

Vi förväntar oss också ett antal publikationer baserade på kongressen, utöver de program- och abstracts-böcker vi själva satt ihop. Konferenspresentationer tenderar generellt att förr eller senare resultera i åtminstone ett försök till publicering, som en enskild artikel eller i en antologi eller ett specialnummer av en tidskrift tillsammans med andra bidrag från samma panel eller konferens. Vi förväntar oss att detta kommer att ske i samma utsträckning som efter andra konferenser.

Därtill ger ICCEES självt ut antologier och specialnummer av tidskrifter med utvalt material från kongressen och har också en egen bokserie (Studies in Central and Eastern Europe) hos den erkända förläggaren Palgrave Macmillan (se: www.iccees.org). Under kongressen hölls ett möte med potentiella redaktörer för antologier med en representant från ICCEES, vilken bedömde att minst tio ICCEES-volymer kan ges ut med bidrag från denna kongress, plus ett antal specialnummer av tidskrifter.

Därtill kommer andra samarbetsformer som förhoppningsvis utvecklats under kongressen; gästforskarvistelser, studentutbyten, gemensam organisation av forskningsprojekt och konferenser mm. Vi tror också att svensk forskning har gagnats av kongressen. Sverige var det mest representerade landet före Ryssland och USA, vilket bara kan förbättra Sveriges internationellt renommerade, höga

forskningskvalitet inom humaniora och samhällsvetenskap med inriktning på det forna östblocket.

Kongressen har också på olika sätt uppmärksammats av svenska och utländska medier. På kongressens första dag, 26 juli, publicerade Svenska Dagbladet en understreckare av Birgit Schlyter om begreppet Eurasien, "Nya positioner i geopolitikens svarta hål", som också informerade om att kongressen påbörjats. 28 juli återgavs Michail Gorbatjovs brev till kongressen något förkortat på Svenska Dagbladets Brännpunkt. Sveriges Radios ryska redaktion gjorde sammanlagt tio sändningar med intervjuer och reportage från kongressen och dess finska redaktion gjorde två inslag om forskningsresultat som lagts fram. Novaja Gazeta i Moskva gav 4 augusti fyllig rapport från kongressen (*Plody perestrojki ili Gorbatjov kak epigraf*, Perestrojkans frukter eller Gorbatjov som epigraf). Även andra radiostationer, nyhetsbyråer och tidningar följde invigningsprogrammet och av de sammanlagt 34 registrerade journalisterna (Sveriges Radio, DN, Novaja Gazeta, Nezavisimaja Gazeta, Der Spiegel, Helsingin Sanomat, mm. mm.) deltog många även under resten av kongressveckan. Några deltagare har också bloggat om kongressen.

Drömmen om ICCEES i Sverige

Torgny Hinnemo, författare och föreläsare

När Sällskapet bildades 1997 bar det på en hemlig dröm. Den var inte hemligare än att flera av initiativtagarna talade om den och då fick något svärmiskt i blicken. Men drömmen var alldeles för vågad för att sättas på pränt när den nya föreningens målsättning formulerades i stadgans första paragraf. Där står att föreningen i Svenska främja kunskap om de länder som en gång räknades till det politiska Östeuropa

genom att knyta samman människor inom olika yrken och specialisering.

Drömmen var att föreningen skulle lyckas så väl att östvetare i andra länder en gång i framtiden skulle erkänna den som en jämlike genom att låta Sverige bli värd för en ICCEES-kongress. Det dröjde inte mer än åtta år innan ICCEES-styrelsen i Berlin fattade beslutet att nästa kongress skulle förläggas till Stockholm.

Till att börja med blev dock målet att ställa upp med stor svensk närvaro vid kongressen i Tammerfors 2000 och gärna på ett sätt som skulle göra den svenska östforskningen mera synlig i Sverige. I det andra numret av denna tidskrift förklarade vice ordföranden Lars Kleberg att det här var en av styrelsens viktigaste uppgifter. Han hoppades bl a på att det akademiska Sverige skulle ordna ett antal tematiska förmöten för att mönstra kompetensen.

ICCEES-febern avsatte nog spår i form av artiklar och debatter men något förmöte blev det aldrig. I stället arrangerade Göteborgs universitet på initiativ av medlemmen i Sällskapet styrelse Per Månson en svensk uppföljning efter Tammerfors. Det blev tvådagarskongressen om "De nya vägarna österut" som arrangerades i december samma år. Drygt 120 personer anmälde sig och ytterligare ett 30-tal kom för att lyssna. Frågor som ställdes var "På vilket sätt kan forskningen påverka Sveriges politiska agerande i Östersjöområdet?", "Hur kan svenska företag dra nytta av vetenskapliga undersökningar om ryska förhållanden?" och "Vilken Rysslandsbild förmedlas i Sverige?" men Ryssland diskuterades också i ett vidare europeiskt perspektiv. I anslutning till kongressen skickade Per Månson också ut en enkät till alla universitet och högskolor för att kartlägga hur omfattande svensk östforskning var och hur många discipliner som är involverade. Svarsfrekvensen blev dock inte tillräckligt hög för att kunna användas som en katalog att visa upp för myndigheter, företag och medier i Sverige.

Vad inte alla insåg då var att förberedelserna för att göra Sällskapet till ICCEES-arrangör 2010 redan hade inletts. Generalen för kongressen i Tammerfors, Waldemar Melanko, iklädde sig rollen som mentor för Sverige genom att först få Sällskapets ordförande Lena Jonson invald i ICCEES exekutivkommitté och när det var ordnat fråga henne om Sverige var beredd att stå som värd 2010. Den styrelsen och årsmötet gav försiktigt ordförande Lena Jonson och vice ordförande Lars Kleberg klartecken att sondera förutsättningarna. Stockholms stads Visitors Board delade med sig av sina kunskaper om hur man ordnar en internationell kongress. Ordföranden och viceordföranden uppvalde rektor för Södertörn som lovade att ställa upp med en halv miljon kronor och kontaktade andra fonder och styrelsen bokade preliminärt kongresslokaler och hotell. Dessutom ställde Stockholms universitet och Södertörns högskola upp som akademiska värdar och UD och utbildningsdepartementet som garanter utan att prislappen specificerades.

När det svenska budet presenterades för ICCEES-styrelsen hade Frankrike redan fallit från som kandidat inför 2010. Beslutet i Berlin 2005 om att ge Sällskapet förtroendet att arrangera nästa kongress utlöste dock knappast segeryra hemma i Sverige, snarare skrämselficka över att en dröm plötsligt höll på att förverkligas och därmed krävde en omfattande arbetsinsats men också ett långt vidare ansvar än att förvalta medlemsavgiften på 200 kr om året. Eftersom föreningens ordförande Lena Jonson som koordinerat ansträngningarna flyttade till en tjänst i Moskva just när Sällskapet fått det hedersamma uppdraget uppstod ett vakuum som det tog närmare två år att fylla.

Inför 2000 års kongress hade de finländska arrangörerna fått ett frikostigt bidrag av staten. 2005 års kongress genomfördes av Sällskapets tyska systerorganisation som är så stor att medlemsavgifterna räcker till att

finansiera en halvtidsanställd kanslist. När jag själv mötte ICCEES exekutivkommitté i Washington mindre än ett år efter att uppdraget gått till Sverige bleknade professorerna när de insåg att Sällskapets årsbudget baserad på medlemsavgifter inte var på mer än 5100 dollar. Och de såg minst sagt skeptiska ut när jag sa att det som inte kan köpas för pengar kan göras med frivilligt arbete. Samtidigt uttryckte de stor tacksamhet för att Sällskapets medlemmar ville ta på sig detta för bland de länder som inte nyligen arrangerat kongresser fanns ingen organisation som själklart skulle orka dra lasset.

Nu har Sällskapet med den äran placerat Sverige på kartan bland världens öststatsforskare. Drömmen har gått i uppfyllelse.

Ett ständigt föränderligt konstverk

Disa Håstad, författare

”Ett ständigt föränderligt konstverk” – så kallade vår generalsekreterare Tova Höjdestrand kongressen vid ett sammanträde tio dagar före öppnandet när ALLT flöt och hon varje dag fick återbud, vilket gjorde att hon ständigt fick flytta om i panelerna när hon inte var tvungen att ställa in dem.

Samtidigt som jag just hade tvingats accepterat att Gorbatjov inte skulle komma, improvisera ett nytt program – vi hade ju Plan B med Archie Browns föredrag - så kändes det roligare att ha en hel panel med den 81-årige ambassadören Jack Matlock som ju redan fanns bland de anmälda deltagarna. Med en erfaren korrespondent och moderator som Elisabeth Hedborg var det egentligen inga problem och efter en rad samtal hit och dit fick vi också en rysk deltagare, Pavel Palazjtjenko, Gorbatjovs tolk.

Då hade jag redan fått avbeställa Säpo, limousinservice och den svit med tillhörande livvakttrum som Grand Hotel gratis ställt till förfogande. Oj så synd, så tråkigt för er, sade Grand Hotel. Men jag slapp bekymra mig om huruvida Gorbatsjovs livvakter Tutov och Tamajev (täcknamn) skulle ha vapen med sig och vilken ammunition och hur mycket och vilket nummer. Allt sådant ville Säpo veta.

Nobeldirektören Michael Sohlman beklagade mest en sak: att mötet på Sveavägen 68 blev inställt. Ty medan jag grubblade om kungen eller Victoria ville träffa Gorbatsjov, eller om vi skulle hitta ett trevligt slott eller lantgods där han kunde få lunch och se svenska miljöer, hade Gorbatsjov själv bara en önskan i Sverige: att få fråga Ingvar Carlsson varför folket inte var så intresserade av svensk socialdemokrati idag.

Att också ersätta nästan en hel diskussionspanel med en annan för en diskussion om vilka som var segrarna 1989, sedan förre OSS-kommissionären Miklos Haraszti hade brutit benet i Azerbajdzjan gick nästan av sig själv. Det finns alltid människor som har något att säga och numera behöver de ju inte visum. En av de länge inbjudna var Adam Michnik, men han hade olyckligtvis tagit fel på månad. Så går det när man bjuder långt i förväg. Den dagen vi hade tänkt oss var Michnik inbokad i Hongkong, lite långt borta bara för att flyga in för en kväll.

Men ändå hade vi kommit långt på ett äventyr som för min del började i Washington DC 1985, den första ICCEES-kongress jag var med på, den sista utan officiellt deltagande från Sovjet och östländerna. Då satt Daniel Tarschys och jag på en drugstore och upptäckte att vi bägge naturligtvis hade fått vår Amerikabild fastslagen en gång för alla av den bok som alla svenska barn då hade läst: Pelle Svanslös. Pelle gick som bekant på drugstore i Amerika men det besvärliga GG, Gangstergänget, ställde hela tiden till förtret.

Tjugu år senare satt Daniel, Henry Wathen och jag hemma hos mig och gjorde en lång lista på människor vi ville inbjuda som talare när vi skulle ha kongressen i Stockholm 2010. Gorbatsjov enades vi tidigt om. Problematiske personer som Lech Walesa och Vytautas Landsbergis behövdes inte, kunde vi enas om. Men det fanns många andra: Havel, Michnik som sagt, Timothy Garton Ash, och som en förflugen tanke, Condoleezza Rice ("Hur jag slutade vara Rysslandsexpert i teorin och fick omsätta det i praktiken").

Vi hade ett förmöte i Stockholm för att förbereda svenska forskare och skickade sedan ut inbjudningar till alla akademiker vi kände, alla listor som fanns. Vi blev helt lyckliga när vi började få napp: folk skrev från när och fjärran och ville lägga fram uppsatser.

När vi hittat Tova Höjdestrand, erfaren antropolog, som generalsekreterare (och ur samma ansökningshöög också fått fram Yury Kazhura, som blev så viktig som ledare för volontärerna) var det klart att det här skulle gå. Tova visade sig vara en hävert på Excel och viftade undan mina handskrivna försök att lägga alla paneler med särskilda symbolfärger på en tavla för att intresserade alltid skulle kunna hitta något för dem – en metod jag lärt av Valdemar Melanko, som ledde Tammerforskongressen år 2000.

Men konjunkturen var inte vår vän. Världskrisen kom och gav en välkommen

förevändning till gamla hederliga svenska bolag - Ericsson, Volvo, Ikea - att säga blankt nej till våra böner om bidrag. Rolf Eidem gjorde stora scheman över möjliga givare, han och jag ringde alla kontakter vi hade - men det gick mycket trögt. Någon av dem som gjort sig miljarder på Ryssland kunde vägra stödja oss hänvisande till att "Kina nu är intressantare". Att dryckesföretaget Wimm-Bill-Dann i Ryssland hade en chef som är svensk medborgare trodde jag skulle vara ett plus, men nej vad jag bedrog mig. Och visste ni att Vetenskapsrådet i Sverige har som princip att bara stödja SMÅ kongresser, inte stora?

Men någonstans lossnade det, när det såg som allra mörkast ut. Nu hade vi ett annat bekymmer pengar fanns men villkoren för att utnyttja dem begränsades av underliga förbehåll. Sida kan numera (det är riksdagen som beslutat) i sitt demokrati-program bara ge bidrag till partinära stöd (det är åtalbart i Ryssland om en organisation tar emot utländska bidrag!) men inte till att internationella vetenskapsmän i demokratisk anda diskuterar vad de kommit fram till om historieskrivning till exempel ...

Som vi slogs för enskilda deltagare! Som vi försökte få bidrag att räcka så att medellösa forskare ändå skulle kunna vara med! En tadjik som gjort en unik undersökning i oral historia hittade vi till slut pengar åt – bara för att få beskedet att han också arbetade för en internationell organisation som nu måste slutföra sitt jobb till 1 augusti, så hans chef förbjöd honom att resa!

Ett hårt slag var att vår briljantaste hjärna, ordföranden Irina Sandomirskaja som stått för de djärvaste formuleringarna och de bästa panelkombinationerna, inte kunde vara med på kongressen. Hennes cancer-behandling drog ut på tiden. Ändå orkade hon, när det bara var några veckor kvar och vi var djupt nere i frustration för att ingenting verkade gå vägen, att skicka ett mail till oss att "vi var de bästa och vackraste och vår kongress skulle gå

strålände". På något sätt hjälpte det oss i vår dysterhet. Att hon verkade bli sannspådd fyller mig med ödmjukhet och tacksamhet att jag fick delta i denna resa.

Vad hade hänt?

Krister Eduards, utredningskonsult inom svenskt östbistånd

Jag gick på ett seminarium som hette "European International Relations: The cases of Ukraine and the Caucasus", där fyra papers skulle diskuteras. Ett av dem var författat av Vladyslav Volobujev, Zaporozhye Law Institute, Ukraine, och hette "European society and Ukraine: The problem of out-of-state identity".

Jag hade läst abstracten med något bekymrad min innan. Volobujev talar där bl.a. om hur "the ontological analysis of the genesis of the state makes us focus attention on the right subject of this process - a human" och drar slutsatsen att "operation of such a mechanism as the State for the public interest is nearing completion". Samtidigt bedömer han att "those societies in which the state more or less fulfilled its functions have changed qualitatively". Jag undrade litet om jag skulle kunna hänga med i svängarna, när diskussionen väl kom i gång. Men jag räddades av gong-gongen, Volobujev (och en författare till, George Ivaniasjvili) anmälde sig inte, och jag var just då inte ledsn, eftersom det gav oss bättre tid för de två kvarvarande.

De kvarvarande två hade skrivit varsitt utmärkt paper, "Ukraine between East and West – The EU's Lack of Commitment and the Russia Factor" av Kristian L. Nielsen, universitet i Tartu, respektive "The EU's External Governance 'Replica' in the South Caucasus" av Syuzanna Vasilyan, Centre for EU Studies, Ghent University. Det blev, tyckte jag, en riktigt bra och levande diskussion, en sådan, där deltagarna inte vill sluta berätta och utbyta synpunkter bara för att tiden är slut.

Men efter seminariet avslöjade Hans-Gunnar Adén att den försvunne Vladyslav Volobujev hade suttit med i publiken, rakt bakom honom, under hela seminariet utan att ge sig till känna. Vad gjorde han där? Vad hade hänt? Varför gav han sig inte tillkänna? Jag hittade honom sedan aldrig i vimlet. Och vad hade hänt med den andra författaren? Fanns det ett samband mellan de två försvunna? Mysteriet kvarstår.

Att vara volontär

Martin Hallqvist, pensionerad ambassadör

Själv blev jag alltså volontär. Seriösare volontärer höll sig för det mesta till ett och samma rum, skötte inpassering, ställde fram vatten, städade mellan sittningarna etc. Jag däremot tillhörde dem som sprang lite grann från workshop till workshop.

Först några ord om den stora inledningen av kongressen. Först och främst vill jag prisa Disa och Petter Stålenheim för deras tvåspråkigt delade konferenciarskap. Det var informellt, elegant, och med gott humör. 1974 var jag journalistvolontär på Sveriges Radio och var tillsammans med Elisabeth Hedborg när Pham Van Dong framträdde i fullsatt Folkets Hus. Nu satt hon där nere på podiet och ledde ett samtal med gamle amerikanske Moskva-ambassadören Jack Matlock med flera. Lysande! Sedan intervjuade hon honom för P 1:s God morgon världen. Ebba Sävborg berättade i Studio 1 om kongressen. I Svenska dagbladet publicerades Gorbatsjovs tal. På kongressen hade det lästs upp av en medarbetare, då Gorbatsjov på grund av värmen i Moskva hade läkarförbud att resa till det i och för sig något svalare Stockholm.

En annan person som tyvärr inte kunde var med, men vars ande, minst lika mycket som Gorbatsjovs, svävade över kongressen, var Sällskapetets ordförande Irina. som skickat ett fint budskap till församlingen i

Folkets Hus. Hennes dotter var fotograf/volontär med den äran.

Vad gjorde jag då för nytta som volontär? Vid ett tillfälle klagade professor Archie Brown på den dåliga luften i det gamla klassrummet. En rysk forskare som satt nära fönstret steg upp och öppnade. Men då blåste det in för mycket, och blädderblocket blev fladderblock. Det var en sådan där löjlig grej som fångar allas uppmärksamhet. Ryssen gav upp, och satte sig. Jag öppnade då ett annat fönster, genom vilket draget i stället drabbade det halvt sovande auditoriet. Se där en gammal volontär, som kan åstadkomma friska fläktar på en världskongress! Så fick jag också ett gillande ögonkast från professor Brown.

I ett annat seminarium bad mig en av deltagarna, ukrainaren Oleksiy Semenyi att då och då fotografera tillställningen med hans lilla kamera. Är man volontär får man inte säga nej till att bli kameraman, inte ens digital sådan. Semenyi, som varit utrikespolitisk rådgivare till förre presidenten Jusjtjenko, bjöd jag senare en kväll på öl i Gamla stan. Jag fick höra en hel del om läget i mitt tidigare anställningsland. Jag visste att min gamle lunchkompis Hrysjtjenko numera är utrikesminister. Jag har också hört att han lagt på hullet en hel del. Redan i början av nittioalet åt han mycket på våra luncher på tu man hand och kom helst med kort varsel. Han tyckte mycket om kyckling och blinier. Han fortsatte förstås äta ordentligt som ambassadör i både Washington och Moskva. Jag visste däremot inte att den gamle Ruchmannen Lavrynovytj åter är justitie-minister. Det var en intressant nyhet. Honom bjöd vi till Sverige våren 1992.

Oleksiy förvånade sig över att jag ställde upp som volontär. ”Det skulle aldrig en ukrainsk ambassadör göra”. ”Kanske inte”, sa jag, ”men för oss i Sverige är det inget problem. Fast någon som varit svensk ambassadör i Moskva skulle kanske ha svårigheter att ikläda sig den gröna T-skjortan”, tillade jag eftertänksamt.

När det gäller presentationer och diskussioner var det vetenskapliga smörgåsbordet i mäktigaste laget. Jag försökte koncentrera mig, förutom Ukraina, på medie- och rättsliga frågor. Då jag arbetat som sakkunnig på Rikspolisstyrelsen med viss inblick i hur praktiker arbetar, kunde jag se att forskare kanske ibland inte är alldeles förankrade i verkligheten. Men polisarbetet över gränserna är inte alltid så lätt att få inblick i. När det gäller Sveriges utvecklingssamarbete med nordvästra Ryssland har man kritiserat svenska regeringen för att ha avbrutit samarbetet. Men i fråga om samarbetet med rysk polis för att få den att gå i demokratisk riktning med beaktande av mänskliga rättigheter, var det tvärtom så att man från rysk sida inte ville fortsätta.

Om detta talade jag med en finsk forskare, som sedermera skickat mig sin uppsats i ämnet. Detta nämner jag som ett exempel på den kanske största nyttan med en kongress i denna storleksordning, nämligen de personkontakter man får. Annars håller jag nog med den ligist/professor, som inte deltog i kongressen men som höll sig i dess närhet och hade en sig närstående informatör som kunde berätta för henne om kongressen. Hon tyckte att denna typ av kongresser till formatet överlevt sig själv. Det kan man kanske säga – men roligt var det att få vara med!

Politiker och forskare

Gunnar Lassinantti, frilansare för ABF Stockholm och Olof Palmes Internationella Center

Min grundbedömning av kongressen är att Sällskapet med små organisatoriska, personella och ekonomiska resurser gjorde ett helt fantastiskt jobb. Det växte med uppgiften, hade en kompetent och fungerande kärngrupp av ansvariga (framför allt Tova, Petter, Disa, och Yury Kazhura såvitt jag kunde se) med ett inspirerande och demokratiskt förhållningssätt som kunde knyta entusiastiska medarbetare till sig (främst volontärerna).

Jag kan instämma i en del av den sparsamma kritik som förekommit, men å andra sidan är det inte underligt om inte alla ca. 400 paneler under sex intensiva dagar går helt på räls. Jag har ju litet mera vana av politiker eller sådana som vi bjuder in till ABF-huset för inledningar. Dessa är som regel mycket mera disciplinerade än de akademiker som nu var våra medverkande, när det gäller att hålla uppgjorda tider för inledningar. Politiker är ofta mera välpreparerade eller mindre manusbundna, kanske också mera erfarna att tala. Många akademiker ser sig tvungna att läsa upp exakt allt som står i deras papper, och det blir för långt och inte tillräckligt spänstigt. Framför allt tar de utrymme för dialog och diskussion från deltagarna. Jag skulle för några år sedan ha med Ingvar Carlsson i en ganska bred diskussion om ”Norden och Europa” och vände mig till honom för att höra hur mycket tid han behövde för sin inledning. Jag tänkte något i stil med 20 eller 30 minuter, men Ingvar sa bestämt ”10 minuter räcker så kommer vi snabbare in på diskussionen”.

Det fanns också enstaka moderatörer som inte var intresserade av diskussion utan enbart av de akademiska presentationerna. En sådan var en viss Cynthia Kaplan från USA som ledde en panel om integration i Baltikum. Jag gjorde där ett försök att ta upp frågan om de ryskspråkiga minoriteterna i Estland och Lettland som jag studerat en hel del på plats, men blev i stort sett nedklubbad av moderatören.

Ett problem var också att ganska många talare använde sig av ryska språket i strid med arbetsreglerna för konferensen. Varför? Var de inte informerade? Var de osäkra på sin engelska? Eller tog de sig bara självmant rätten att tala ryska? Jag tycker att det är OK om några paneler hålls på ryska, men dock under förutsättning att detta är angivet på förhand, vilket det inte var denna gång. Och den största nackdelen upplevde jag vid kvällsplenum på torsdag kväll då den inledande talaren tog sig rätten att tala ryska och antagligen en

majoritet av publiken inte alls förstod vad han sa. Jag hörde vidare att utrikesminister Carl Bildt inte ville avbryta sin semester för att komma till öppningen. Kan inte avhålla mig från att tycka det var märkligt att regeringen inte såg till att vara företrädd vid öppningen, om också bara med närvaro och inte med ett tal som någon oinitierad regeringsmedlem läste upp. Vid ICCEES kongress 2000 i Tammerfors, där jag deltog, var nyblivne utrikesministern Erkki Tuomioja närvarande en hel del och minglade till och med med deltagarna under en mottagning som finska Utrikesministeriet bjöd på.

Hur utnyttjar vi den enorma investering och det kapital som konferensen resulterat i? Jag har själv inget enkelt eller allomfattande svar. Men nya nätverk, uppföljningskontakter och nya seminarier, samt ny forskning med slutsatser som delges olika aktörer inklusive våra politiker tillhör väl det som bör övervägas. Resultaten får inte bara skingras med vinden.

Som sagt – helhetsintrycket var mycket bra. Kongressen gav bra PR för Sällskapet, Stockholm och Sverige.

Tankar om ICCEES framtid

Torgny Hinnemo, författare och föreläsare

Ryssland har i århundraden framställts som gåtfullt, mystiskt och annorlunda och därmed svårfångat. Under det kalla kriget hade den ryska inflytelsesfären åtminstone en påtaglig yttre gräns. Därför fick de akademiska forskare i resten av världen som ägnade sig åt detta geografiska område en egen identitet. I mitten av 1970-talet togs initiativet till en paraplyorganisation för nationella forskarsammanslutningar som så småningom antog namnet International Council for Central and East European Studies (ICCEES).

1985, året för Gorbatsjovs tillträde som ledare för det sovjetiska kommunistpartiet, nådde världskongressen sin toppnotering då hela 3095 forskare inom skiftande discipliner kom till Washington. I Harrogate i England infann sig 1990 efter Berlinmurens fall 2400 deltagare. 1995 när en världskongress för första gången hölls i det forna Östeuropa, i Warszawa, hade tio års turbulens krävt sin tribut och bara 1400 kom. Intresset för regionen förblev dock stort. ICCEES världskongress i Tammerfors år 2000 fick ett frikostigt stöd av den finländska staten och deltagarsiffran steg till omkring 2000. Vid kongressen i Berlin 2005 hade antalet deltagare minskat till 1800. ICCEES åttonde världskongress i Stockholm under sista veckan i juli i år blev organisatoriskt en framgång men antalet deltagande akademiker, omkring 1250, var faktiskt lägre än i Garmisch-Partenkirchen 1980. Bara den allra första kongressen i Banff i Kanada 1974 har haft färre registrerade deltagare, 820.

Minskningen kan lätt förklaras med att en ny generation forskare som ägnar sig åt länder som Polen, Rumänien eller de baltiska staterna känner sig mera hemma i ett EU-sammanhang än bland kollegor som ägnar sig åt en grupp diffust avgränsade länder dominerat av forna Sovjetrepublikerna. Samtidigt öppnar sig nya perspektiv när nästa ICCEES-kongress för första gången hålls utanför Nordamerika och Europa. 2015 står staden Chiba utanför Tokyo som värd. För att detta kan ge oss nya perspektiv på mitten av den eurasiska kontinenten talar det uttalade stöd som kinesiska och koreanska forskare i Stockholm gav det kommande japanska värdskapet.

Kina har satsat stora forskningsresurser på att försöka förstå Sovjetunionens sammanbrott för att förebygga en liknande kaotisk splittring av den kinesiska folkrepubliken. Jack Matlock, tidigare amerikansk Moskva-ambassadör och länk till den siste Sovjetledaren Gorbatsjov, vittnade dock i Stockholm om att det som hände i Sovjet

hade inre drivkrafter som var svåra att påverka. Det hördes en vredgad georgisk röst när han bekände att västmakterna försökt hjälpa Gorbatsjov att hindra andra stater än de baltiska att lämna en moderniserad Sovjetunion. Men vi accepterade ju trots allt att det gick som det gick, urskuldade han sig.

Professorerna John Elsworth från Manchester, nyss avgången ICCEES-ordförande, och Thomas Bremer, ICCEES-general i Berlin liksom Waldemar Melanko, tidigare chef för Institutet för Ryssland och Östeuropa i Helsingfors och ICCEES-general i Helsingfors svarar alla på direkt fråga att ICCEES måste försöka återerövra förlorad mark, inte minst forskare inom flera slaviska språk och transitionsekonomierna i Europa.

Det är naturligt att de som forskar kring omställningar i forna Sovjetrepubliker har intresse av erfarenheter även från länder som numera fjärrat sig politiskt och ekonomiskt från Ryssland. Men det är inte självklart att de som studerar de nya EU-staterna har intresse av den historiska kopplingen till Ryssland. Med hjälp av aktiva sponsorer kan man i framtiden kanske trots allt locka ett begränsat antal transitionsekonomer från EU.

Det finns alternativa mötesplatser för dem som forskar i slaviska språk och ICCEES är inte en lika självklar knutpunkt för språken i de länder vars övriga discipliner tenderar att utebli, i synnerhet som icke-slaviska stater i Kaukasien och Centralasien nu fått en mera framträdande roll. Det finns dock många som ägnar sig åt det ukrainska språket och litteraturen och som

uppfattar ICCEES-kongresserna som ett utmärkt skyltfönster för sin verksamhet.

Kort sagt, om ICCEES skulle definiera sitt intresseområde på samma sätt som vid tillkomsten för 36 år sedan skulle verksamheten på sikt komma att reduceras till Ryssland och dess närmsta allierade samt det vidare Sovjetväldets historia. Detta är naturligtvis möjligt. Men samtidigt ligger det en utmaning i att se till betydelsen av alla de republiker som blivit självständiga efter Sovjetunionens upplösning och deras interaktion med andra asiatiska grannar. Temat för kongressen i Berlin för fem år sen var "Europe - Our Common Home?" När temat för årets möte i Stockholm, "Eurasia – Prospects for Wider Cooperation" först presenterades upplevdes det av många som det minst dåliga sättet att definiera vart ICCEES är på väg. Men sedan det svenska Sällskapet nu skickat stafettpinnen till Japan som arrangerar nästa kongress 2015 framstår valet av tema som profetiskt.

Östbulletinen, nr. 3, 2010, årgång 14.

ISSN 1654-8698

Utgivare:

Sällskapet för studier av Ryssland, Central- och Östeuropa samt Centralasien

Tryckt i Stockholm 2010.

Redaktör och ansvarig utgivare: Ingmar Oldberg

Östbulletinen utkommer med cirka 4 nummer per år och kan rekvireras i pappersform från:

ingmar.oldberg@gmail.com, tel. 08-6696221.

Postadress: Krukmakargatan 46, 11726 Stockholm

Tidigare nummer av Östbulletinen finns tillgängliga på Sällskapets hemsida:
<http://www.sallskapet.org>